

שיעורים בפיקוח נפש והצלה
נתנאל אוירבך

שיעור ה: הותרה ודחיה

'פיקוח נפש דוחה שבת', וידועה היא המחלוקת האם שבת נדחית מפני פיקוח נפש או שמא שבת הותרה בפניו? עלינו להבין את הגדרת המושגים 'הותרה' ו'דחיה', וכן את ההשלכות המעשיות מהגדרות אלו. בשיעור זה נתמקד בהגדרת המושגים 'הותרה' ו'דחיה'

א. מקור הדין

הדיון המרכזי בחז"ל בו מופיעות ההגדרות 'הותרה' ו'דחיה', נערך ביחס להקרבת קורבנות ציבור בטומאה, בין כאשר רוב הציבור טמא, בין כאשר הכהנים טמאים.¹

• 'במועדו - ואפילו בטומאה'

בקורבן פסח נאמר (במדבר ט, ב): "ויעשו בני ישראל את הפסח במועדו", ובקורבן התמיד נאמר (במדבר כח, ב): "תשמרו להקריב לי במועדו".

בבלי פסחים (עז ע"א):

וידבר משה את מעדי ה', מה תלמוד לומר? לפי שלא למדנו אלא לתמיד ופסח שנאמר בהו במועדו... במועדו ואפילו בטומאה. שאר קורבנות ציבור מניין, שנאמר אלה תעשו לה' במועדיכם. רש"י (שם ד"ה במועדו): "במועדו - משמע: לא יעבור זמנו, ואפילו הן טמאין".

• פסח שני

~ בפסח שני נאמר (במדבר ט, י): נאמר: "אִישׁ אִישׁ כִּי יִהְיֶה טָמֵא לְנַפְשׁוֹ אוּ בְדַרְדָּרְךָ רְחֻקָה לְכֶם אוּ לְדַרְתֵּיכֶם וְעָשָׂה פֶסַח לָהּ". ודרשו חז"ל, שיחידים שלא עשו פסח ראשון עושים פסח שני, אבל ציבור שהיו טמאים לא דוחים את פסח ראשון ומקריבים בטומאה.

בבלי פסחים (סו ע"ב):

אשכחן תמיד ופסח דדחו שבת, דדחו טומאה מנא לן?... ופסח גופיה מנא לן? אמר רבי יוחנן, דאמר קרא איש איש כי יהיה טמא לנפש - איש נדחה לפסח שני, ואין ציבור נידחין לפסח שני אלא עבדי בטומאה.

¹ ראו גם: יומא (ו ע"ב); סנהדרין (יב ע"ב); זבחים (כג ע"ב).

שיעורים בפיקוח נפש והצלה

נתנאל אוירבך

~ גם הרמב"ם לומד דין דחיית טומאה בקורבנות ציבור מפסח שני, אך מפסוק אחר שם -

רמב"ם (ה' ביאת המקדש פ"ד ה"ז):

ומנין שטומאת מת דחוייה בציבור. שנאמר ויהי אנשים אשר היו טמאים לנפש אדם. כך למדו מפי השמועה, שאנשים יחידים הם שידחו לפסח שני אם היו טמאים, אבל ציבור שהיו טמאי מת אינן נדחין אלא הטומאה תדחה ויעשו פסח בטומאה, והוא-הדין לכל קורבן שקבוע לו זמן כפסח שהוא דוחה את הטומאה.

ב. גדר ההיתר

כאמור, יש להקריב קורבנות ציבור גם בטומאה, אך השאלה היא האם ההיתר לכך הוא היתר מרווח או שמא היתר דחוק?²

רש"י (יומא ו ע"ב ד"ה דחוייה):

דחוייה היא בציבור - אע"פ שהקורבן ציבור דוחה אותה, בקושי הותרה ולא היתר גמור.³
בגמרא מופיעות שתי השלכות ההלכתית העולות מהשאלה האם מדובר על היתר מרווח או דחוק.

א. חיפוש אחרי כהנים טהורים

אם טומאה הותרה בציבור, הרי שההיתר הוא מוחלט, ואין צורך לטרוח ולחפש כהנים טהורים שיקריבו את הפסח בטהרה. ואילו אם טומאה דחוייה בציבור, הרי שההיתר ניתן בדחוק, ואין הוא היתר גמור, ואם ניתן להקריב בטהרה יש לעשות כן -

בבלי יומא (ו ע"ב):

כי פליגי לאהדורי ולאיתויי טהורין מבית אב אחרינא.
רב נחמן אמר: היתר היא בציבור ולא מהדרינן.
ורב ששת אמר: דחוייה היא בציבור, ומהדרינן.

רש"י (שם ד"ה דחוייה):

דחוייה היא בציבור - אע"פ שהקורבן ציבור דוחה אותה, בקושי הותרה ולא היתר גמור. וכל מה דמצינו להדורי מהדרינן שיעשה בטהרה.

² ראו לדוגמה: ר"ן (ביצה ט ע"ב מדפי הרי"ף ד"ה ומיהא): "שהשבת דחוייה היא אצל חולה ולא הותרה, ולפיכך כל שהעיקר מלאכה אסור אף תוספתו כמוהו ומיתסר מדאורייתא. אבל יום-טוב שאוכל נפש הותר בה, דאפילו אפשר מערב יום-טוב שרי כל שהוא מרבה על העיקר ובלבד שיהא בטורח אחד תוספתו כמוהו. ועוד שנראה להם לחכמים שכיון שאמרה תורה אך אשר יוכל לכל נפש לא הוצרכה לשקול ולדקדק שלא יבשל אלא המצטרך אליו בלבד ומשום הכי רבויי בשיעורא כל היכא דלא מפיח בטרחא שרי".

³ השו"ן כן לדברי רש"י (פסחים עז ע"א ד"ה דחוייה): "דחוייה - אף על גב דאכשרה רחמנא למיתי בטומאה, לאו היתר גמור הוא"; רש"י (סנהדרין יב ע"ב ד"ה דחוייה): "דחוייה בציבור - כלומר בקושי הותרה טומאה בציבור, וכל כמה דאפשר להדורי לעשותו בטהרה מהדרינן".

שיעורים בפיקוח נפש והצלה

נתנאל אוירבך

ב. ריצוי ציץ

אם טומאה הותרה בציבור, אזי ההיתר הוא 'חזק' ועומד מכוח עצמו. אך אם טומאה רק דחוויה בציבור, ההיתר הוא 'חלש', ויש צורך גם בריצוי ציץ, דהיינו שההיתר תלוי בקיומו של כהן גדול השובש ציץ על מצחו, ומכפר בכך על ה'חטאי' של ההקרבה בטומאה.

רש"י (פסחים עז ע"א ד"ה דחוויה):

דחוויה - אע"ג דאכשרה רחמנא למייתי בטומאה, לאו היתר גמור הוא, אלא היכא דלא מישתכחי טהורין, וכיון דלאו היתר גמור הוא בעיא ציץ לרצוי.

ג. הבחנה בין טומאה בציבור לעניינים שונים

כאמור נחלקו בגמרא בפסחים האם טומאה הותרה או דחוויה בציבור, אך בגמרא ביומא מצאנו הבחנות בין דין טומאה בציבור לבין עניינים שונים

1. הקרבת קורבנות תמיד בשבת

בגמרא מובאת הבחנה בין הקרבת קורבנות ציבור בטומאה מדין 'טומאה דחוויה בציבור', לבין כל עבודת הקורבנות במקדש שההיתר הוא משום 'הותרה'⁴ -

בבלי יומא (מו ע"ב):

שבת דהותרה היא בציבור - סופו נמי דחי. טומאה, דדחוויה היא בציבור, תחילתו דעיקר כפרה - דחי, סופו דלאו עיקר כפרה - לא דחי.

? מהי ההבחנה בין קורבנות ציבור בטומאה, שם הדין שטומאה 'דחוויה', לעומת עבודת הקורבנות במקדש בשבת, שם ההיתר הוא מרווח מדין 'הותרה' שבת?

! בין אירוע לא-שגרת, חד-פעמי - לאירוע קבוע ומחוייב המציאות

טומאת הציבור הינה אירוע שאינו שגרת, הוא קרה במקרה, באופן חד-פעמי. לפיכך, משום שאינו מקרה המחוייב במציאות, אין כאן היתר רווח אלא 'דחוויה' בלבד. לעומת הקרבת קורבן התמיד דבר יום ביומו, שהוא אירוע קבוע ושגרת שהביצוע שלו מחוייב המציאות. לפיכך, ההיתר במקרה של הקרבת קורבנות התמיד בשבת הוא רווח ובגדר 'הותרה'.

⁴ **מהר"ץ חיות** (יומא מו ע"ב ד"ה שבת): "לעניין קורבנות ראינו למאן דאמר דשבת הותרה, מכל-מקום טומאה דחוויה. הרי מוכח דלא דמי להדדי ענייני הדברים אשר הותרו בקורבנות".

שיעורים בפיקוח נפש והצלה

נתנאל אוירבך

הערות הגרי"ש אלישיב (יומא מו ע"ב ד"ה שבת):

בפשטות היה ההסבר - דהרי תמיד בשבת אינו מקרה שקרה אלא מלכתחילה זמנו של תמיד כל יום וא"כ גם בשבת. וא"כ ודאי לגבי זה לא דיברה תורה מאיסורי שבת והותרה היא לגביו. וליכא ראייה מכאן לכל התורה דשבת הותרה וכגון לגבי פסח שחל בשבת, דהתם קרה מקרה והרי יכול לחול גם בחול, אבל תמיד מוכרח להיות בשבת, ופשוט.

2. טהרת מצורע

בגמרא מובא דיון אודות היטהרות המצורע, אז הוא צריך להכניס את בהונות ידיו לעזרה לצורך טהרתו בהזאה עליהן והבאת הקורבן, ויש בכך בעיה של טומאה בעזרה שכן הוא עוד לא טהור, לבין ההגדרה הרחבה של טומאה בציבור.

לדברי הגמרא אמנם טומאה דחוויה בציבור, אבל טהרת המצורע בצורה כזו היא הותרה

בבלי זבחים (לב ע"ב): "מצורע היתירא הוא... טומאה דחוויה הוא".

טעם ההבחנה בין טומאה דחוויה בציבור לבין ההיתר הרווח של המצורע מבואר היטב - אנו נגדיר 'דחוויה' מקרה שהינו אירוע חד-פעמי, לא שגרתי שיש צורך לקיימו, כגון הקרבת קורבנות ציבור בטומאה. אבל כאשר מדובר על אירוע קבוע ומחויב המציאות, כי כך ציוותה התורה על המצורע להיטהר, אזי ההיתר הוא רווח -

רש"י (זבחים לב ע"ב ד"ה היתירא): "היתירא הואי - בהיתר גמור גזרה עליו תורה ביאה במקצת".

3. ברית מילה בשבת

ברית מילה מתקיימת בשבת, אך נחלקו הפוסקים האם מדובר על 'הותרה' או 'דחוויה'? ניתן לראות את ההבחנה אותה הבאנו לעיל, מתפלגת בין הפוסקים השונים ביחס לקיום ברית מילה בשבת

ויקרא (יב, ג): "ויביום השמיני ימול בשר ערלתו". **בבלי שבת (קלב ע"א):** "ביום - אפילו בשבת".

• נחלקו השולחן ערוך והרמ"א בקיומה של מילה בשבת, האם אפשר להפריד את ברית המילה לשני מוהלים, אחד חותך והשני פורע, שכן שבת נידחת בפני ברית מילה רק למוהל אחד. או שמא, שבת הותרה בפני מילה ולכן ניתן לבצעה גם בשני מוהלים⁵ -

שולחן ערוך (יו"ד הלכות מילה סימן רסו סעיף יד):

יש לזוהר שלא ימולו שני מוהלים מילה אחת בשבת, שזה ימול וזה יפרע, אלא המל הוא עצמו יפרע.

⁵ **ים של שלמה** (יבמות פרק ח סימן ג) שמחיד את המחלוקת: "מצאתי בקובץ אחד ישן מדויק, וז"ל: שני מוהלים מותרים להיות אחד חותך ואחד פורע בשבת, דכל חד וחד עביד פלגא דמצווה... אבל בתשובות מהר"י ברונא (סימן מב) מצאתי וז"ל: לענין שני מוהלים בשבת אחד למול ואחד לעשות פריעה, נראה לי דאין נכון, כיון דתנן מל ולא פרע כאילו לא מל, נמצא דקמא חילל שבת בלא גמר מצווה". לדבריו, נחלקו הפוסקים האם החיתוך והפריעה הם שתי מצוות, וממילא שבת נידחת בפני כל אחת מהן וניתן למול ע"י שני מוהלים. או שמא מדובר על מצוות מילה הכוללת בתוכה שני חלקי מצווה, וממילא לא ניתנה שבת להידחות אלא בפני מצווה אחת בשלימותה ולא חצי מצווה. המקור לדבריו הוא **ספר התרומה** (מהדורת פרידמן, עמוד 228). ראו גם: **נימוקי יוסף** (בבא מציעא טז ע"א מדפי הרי"ף ד"ה עשה): "מילה כל מה שנעשה בה הוא גוף המצווה עצמה, ואם לא גמרה לא נעשית אלא חצי המצווה, כמו שאם לא הטיל יציאת אלא בשתי כנפיו, וכן בתקיעת שופר אם לא השלים התקיעות". עוד בענין זה, ראו: **שו"ת הרמ"א** (סימן עו), ומה שחלק על דבריו **בשאגת אריה** (סימן נט).

⁶ **בית יוסף** (יו"ד סוף סימן רסו): "יש לזוהר שלא ימולו שני אומנין מילה אחת לכתחילה בשבת, כגון שיתנו ביניהם שזה ימול וזה יפרע אלא המל הוא יפרע".

שיעורים בפיקוח נפש והצלה

נתנאל אוירבך

רמ"א (שם):

ולא מצאתי ראייה לדבריו, ואדרבה נראה לי דשרי, דהא מילה דחיא שבת כמו עבודה במקדש שכמה כהנים היו עובדים ומחללים שבת, דמאחר דשבת ניתן לדחות הרי הוא כחול לכל דבר.⁷

« הרמ"א עורך השוואה בין ברית מילה בשבת לבין עבודת הקורבנות בשבת במקדש, שהמכנה המשותף בניהם הוא 'הותרה', כפי שראינו ביחס לעבודות המקדש בשבת.

השוואה זו בין מילה לקורבנות ציבור בשבת במקדש, נערכה גם ע"י הרב שמעון בן צמוח דוראן, הטוען שהיתר מילה בשבת הוא 'הותרה' -

שו"ת תשב"ץ (ח"ג סימן לו):

ונראה ודאי דשבת הותר למילה דלאו דחוייה בלבד היא. ואף על גב דלישנא דתלמודא הוא בכל דוכתא, מילה נתנה שבת לידחות אצלה, הוא-הדין שהותרה שאין בין עבודה למילה לעניין שבת כלום דשניהם התירתם התורה בהדיא בשבת. והרי כאן אמרו עבודה דוחה שבת... ולא דווקא, דהוא-הדין שהותרה... והוא-הדין למילה.

בטעם הדבר כתב הנצי"ב, שהקריטריון לקביעה של 'הותרה' הוא במקרה והמציאות היא קבועה והכרחית, כגון ברית מילה בשבת שבהכרח יש חלק ניכר של בריתות בשבת (1/7 מהנולדים הזכרים), וכן עבודת הקורבנות במקדש בשבת. אך מקרים חריגים שאינם קבועים, כגון פיקוח נפש בשבת או הקרבת קורבנות בטומאה, ההיתר לקיומם הוא בגדר 'דחוייה' -

העמק שאלה (שאלתא י ס"ק ט עמוד סז ד"ה וראוי):

כלאים בציצית דאע"ג שגם זה הותר ומחמת שאי-אפשר בלי דחוי בבגד פשתן, מכל-מקום אפשר מצוות ציצית בלי דחוי, היינו בגד צמר. ומשום הכי אע"ג דבבגד פשתים מיקרי הותרה, מיקרי עשה דוחה לא-תעשה.

משא"כ פיקוח נפש דאפשר שיתרפא ולא יצטרך לבוא לחילול שבת, משום הכי מיקרי דחוייה, וכל שאפשר למעט עדיף. וכן מילה בצרעת אפשר שיתרפא הצרעת...

מילה דבע"כ צריך לדחות שבת, והכי מבואר במנחות (ה ע"ב) מה לשבת שכן הותרה מכללה לגבי מילה. ועל כורחך הותרה ממש קאמר... הרי מבואר דמילה הותרה ופיקוח נפש דחוייה.

והכי מסיק הגר"א שם, אלא שלא יישב קושיתו ז"ל.

ולמה שכתבנו מיושב שפיר, דאע"ג דלמד פיקוח נפש ממילה, מכל-מקום אינו דומה לעניין זה, אלא פיקוח נפש דחוייה ומילה הותרה. ולא משום דפיקוח נפש קיל ממילה, אלא משום דפיקוח נפש אפשר שלא נצטרך לידי חילול שבת כלל משא"כ מילה.

« לאור זאת מובנת השוואה הרמ"א בין ברית מילה בשבת להיתר עבודות המקדש בשבת, שכן המכנה המשותף בניהם הוא גדר 'הותרה' משום שמדובר על מקרה קבוע ושגרתי, שההתנהלות איתו בשבת היא חלק אינטגרלי.

? הגר"א העיר על ההשוואה של הרמ"א וטען שיתכן לומר אחרת, שברית מילה בשבת הוא 'דחוייה'

⁷ ראו גם בדבריו בשו"ת הרמ"א (סימן עו).

שיעורים בפיקוח נפש והצלה

נתנאל אוירבך

גר"א (יו"ד סימן רסו ס"ק כה) :

לכאורה אין ראייה, דעבודה בשבת הותרה משא"כ מילה דמשמע דדחוויה היא.

גם את דבריו ניתן להסביר לאור הכלל עליו הצבענו, אך בצורה שונה -

חכמת שלמה (או"ח סימן שלא סעיף א) :

והטעם הנכון דלמה טומאה דחוויה, וכן בשבת לחולה, ולקורבן ציבור הותרה? אך העניין הוא מה דאפשר לקיים זה בחול ואין לו שייכות לשבת דווקא, רק על דרך מקרה והזדמנות הוי שאירע כן בשבת וכן שאירע כן בטומאה, זה הוי רק דחוויה ולא הותרה. דהרי טומאה אפשר הוא שלא יהיה טמא, וכן חולה אפשר שלא יהיה מסוכן בשבת, לכן אם אירע טומאה או חולה בשבת הוי רק דחוויה. אבל קורבנות ציבור, יש קורבנות דשייכין רק בשבת, או דהחיוב בכל יום ושבת בכלל זה, כיון דכתיב תמיד ומוכרח להיות בשבת גם כן, בזה הוה הותרה. ואם כן מילה, כיון דאפשר שלא יזדמן מילה בשבת, הוי רק דחוויה.

שו"ת חתם סופר (ח"ו ליקוטים סימן טז) :

דלא דמי לעבודה, דאיתא בספרי מחלליה מות יומת וביום השבת שני כבשים בדיבור אחד נאמרו, ועל כורחך היינו להורות שהותרה עבודה בשבת ולא ניתן שבת לזה מעיקרא. ובמקום אחר ביארתי טעם וסברא לדבר, משום שאי-אפשר לשבת בלי עבודה, רוצה לומר שאין שבת שלא יהיה העבודה מצווה בו, משא"כ מילה שהוא במקרה ובהזדמן ואפשר שיהיה שבת בלי מילה א"כ אינו אלא דחוויה ולא הותרה.

4. כלאיים בציצית ובגדי כהונה

• כלאיים בציצית

מהסמיכות של הציווי על איסור כלאיים בצמר ופשתים יחדיו, לציווי על ציצית למדנו שיש היתר כלאיים בציצית, שכן מצווה שגדיל הציצית שמטילים על כנפות הטלית יהיה מורכב מחוטי לבן ותכלת, והחוטים הצבועים בתכלת היו מצמר, נמצא שאם הבגד עשוי פשתן, ציוותה התורה שיהיה בו שעטנז

דברים (כב, יא-יב) :

לא תלבש שעטנז צמר ופשתים יחדו : גדלים תעשה לך על ארבע פנפות פסיתך אשר תכסה בה.

בבלי יבמות (ג ע"ב-ד ע"א) :

לא תעשה גרידא מנלן דדחי?

דכתיב לא תלבש שעטנז, גדילים תעשה לך, ואמר רבי אלעזר : סמוכים מן התורה מנין? שנאמר סמוכים לעד לעולם עשויים באמת וישר.

שיעורים בפיקוח נפש והצלה

נתנאל אוירבך

הראשונים נחלקו בשאלה האם היתר כלאיים בציצית הוא בגדר 'הותרה' או 'דחוייה', כפי שמשמע מלשון הגמרא הנ"ל הלומדת מכאן דין דחייה.

ההשלכה ההלכתית משאלה זו היא אודות לבישת ציצית בזמן שאינו מחוייב בה (לילה) או לאדם שאינו מחוייב בציצית (אישה), שכן אם מדובר על 'הותרה' אזי אין בכך מגבלה וניתן ללבוש ציצית גם שאינה למטרת קיום מצווה. אך אם ההיתר הוא בגדר 'דחוייה', אזי הוא מוגבל ומסויג רק למקום מצווה.⁸

• כלאיים בבגדי כהונה

כמו"כ, גם בשלושה מבגדי הכהונה יש כלאיים - באבנט של הכהן ההדיוט, האפוד, החושן.

הסיבה לכלאיים בבגדים אלו נובעת משום שהיו מורכבים מ'שש' שהוא פשתן יחד עם חוטי תכלת וארגמן שהם

צמר

אבנט - (שמות לט, כט) :

וְאֶת הָאֲבֵנִט שֶׁשׁ מְשֻׁזָּר וְתִכְלֵת וְאֶרְגָּמָן וְתוֹלַעַת שָׁנִי מַעֲשֶׂה רֶקֶם פְּאֶשֶׁר צָנָה ה' אֶת מֹשֶׁה.

אפוד - (שמות כח, ו) : "וַעֲשׂוּ אֶת הָאֶפֶד זָהָב תִּכְלֵת וְאֶרְגָּמָן וְתוֹלַעַת שָׁנִי וְשֵׁשׁ מְשֻׁזָּר מַעֲשֶׂה חֹשֶׁבִי."

חושן - (שמות כח, טו) :

וַעֲשִׂיתָ חֹשֶׁן מְשֻׁפָּט מַעֲשֶׂה חֹשֶׁב כְּמַעֲשֶׂה אֶפֶד תַּעֲשֶׂנּוּ זָהָב תִּכְלֵת וְאֶרְגָּמָן וְתוֹלַעַת שָׁנִי וְשֵׁשׁ מְשֻׁזָּר תַּעֲשֶׂה אֹתוֹ.

משום שיש כלאיים בבגדים אלו, ההיתר הוא רק לצורך מצווה, היינו צורך העבודה אך שלא בעת העבודה נאסר הדבר.⁹

הראשונים נחלקו מה ההיקף של 'עבודה', האם כל משך היות הכהן במקדש גם שאינו עובד בפועל, או רק בעת עבודה בפועל ממש.¹⁰

⁸ בשאלה זו ביחס להיתר כלאיים בציצית, האם הוא 'הותרה' או 'דחוייה', נחלקו הראשונים - יש הסוברים שמדובר על דין 'הותרה', ראו: **רבינו ניסים גאון** (שבת קלג ע"א): "יודענו כי זה לא תעשה אינו שווה בכל דבר אלא מיוחד הוא, וכי הציווי שנאמר אחריו הוא תנאי עליו וכי לא בא להזהיר אלא על לבישת כלאים חוץ ממצוות ציצית, אבל מה שהוא מעורב מחוטי פשתן עם הטלית של צמר שהיא מצווה אינו נכנס בזו האזהרה אלא מותר הוא, ואמרו חכמים שדבר זה עיקר הוא שנסמך עליו, וכי כל אזהרה שאין עמה כרת שבתורה כך היא דרכה שבעת שאירע חיוב מצוות עשה נדחה האזהרה שהיא לא תעשה ונקיים הציווי שהוא עשה ותבוא מצוות עשה ותדחה לא תעשה, כי האזהרה של לאו, על זה התנאי נאמרה. ובוהו הפירוש שפירשנו יסיר מלבד ספק גדול שמסתפקין בו בני אדם ושואלין עליו, והוא שאומרים מאחר שאנו יודעין שאזהרת לאו קשה מצויו עשה היאך יבא עשה וידחה האזהרה של לאו"; כן נראה ב**ירושלמי** (נדרים פ"ג ה"ב): "גדילים תעשה לך, לא תלבש שעטנז, שניהן בדיבור אחד נאמרו". **בתורה תמימה** (דברים כב, יא הערה קט) ביאר: "רצונו לומר, כיון דשתי מצוות אלו סותרות זו את זו, דתכלת בציצית הם שעטנז, לכן על כורחך צריך לומר דבדיבור אחד נאמרו, והיינו דבשעה שאמר הקב"ה לא תלבש שעטנז, בה בשעה ציווה גדילים תעשה לך". לדעת **התוספות** (חולין קי ע"ב ד"ה טלית; מנחות מ ע"ב ד"ה תכלת), כלאיים בציצית הותרו גם בלילה. **רמב"ן** (שבת קלב ע"ב והא): "וכן אני אומר שסדין בציצית לאו מתורת עשה ולא תעשה הוא דמידחי, שא"כ כל מקום שאפשר לקיים את שתייהן מוטב, ובמסכת מנחות... אמרין דאפילו לטלית של צמר עבדין לבן של פשתים, אלא מדין היקישא אתי לן סדין בציצית דכתיב לא תלבש שעטנז צמר ופשתים יחדיו גדילים תעשה לך", אך יש להעיר מדברי **רמב"ן** (יבמות ד ע"ב ד"ה הא) שדחה דעה זו: "ויש שסובר... כלאיים בציצית לגמרי הותר בסמוכין... ולא נהירא לי, דהא מהכא גמרינן לכל התורה דאתי עשה ודחי לא תעשה ואם כן נימא דאפילו בדאפשר לקיים את שניהם לידי דומיא דציצית אלא שמע מינה בציצית נמי אתמר". על הסתירה כתב **קובץ הערות** (יבמות סימן ט אות ג) שצריך עיון. כשיטה זו שמדובר על 'הותרה', כ"כ בדעת הרמב"ם: **בית יוסף** (או"ח סימן יח ד"ה לילה); **הרב יוסף תאומים** (פרי מגדים, או"ח פתיחות פתיחה להלכות ציצית ד"ה שאלה: "והנה מדברי הרמב"ם... משמע דכלאים בציצית מן התורה מותר, לא מטעם דחייה"; ראש יוסף, שבת כז ע"ב ד"ה שאלה: "ואני העני מבין שכך הוא, אם ציצית אינו נוהג כי אם בצמר ופשתים מבינין אב ועשו להם ציצית על כנפי בגדיהם צמר ופשתים, הרי לפשתן ציוותה התורה דיעשו תכלת עמרא הרי לא מטעם דחייה כי-אם מצוותו בכך ומותר גמור. ואף במקום שאפשר לקיים שניהם, רק מדברנן אסור הואיל ואפשר לקיים שניהם אי שרית מכאן יבואו להתיר בעשה דוחה לא-תעשה נמי באפשר לקיים שניהם כי יאמרו גם כן בציצית דחייה הוה"). לעומת זאת, לדעת **הראב"ד** (הלי ציצית פ"ג ה"ט), נאסרה לבישת ציצית לאישה, משום שמדובר על דחיה. השלכה נוספת משאלה זו, הסתפק **מנחת חינוך** (מצווה שפ), מה הדין שעשה כלאיים בציצית במקום בו 'אפשר לקיים שניהם', האם הוא יצא ידי-חובה משום שההיתר הוא הגדר 'הותרה', או שמא ההיתר דחוק ודחוי ובמקום בו ניתן לקיים שניהם ועבר על איסור כלאיים לא יצא ידי-חובה.

⁹ **ערכין** (ג ע"ב): "נהי דאישתרי בעידן עבודה, בלא עידן עבודה לא אישתרי"; **רמב"ם** (הלי כלי המקדש פ"ח ה"א): "בגדי כהונה מותר ליהנות בהן, לפיכך לובשם ביום עבודתו ואפילו שלא בשעת עבודה חוץ מן האבנט מפני שהוא שעטנז".

¹⁰ ראו: **רמב"ם** (הלי כלי המקדש פ"ח ה"ב): "אסור לכהן הדיוט ללבוש אלא בשעת עבודה, אין הכהנים לובשין לעבודה אלא צמר ופשתים בלבד"; **ראב"ד** (שם): "לא מחוור מן הגמרא הכי, אלא כל היום מותר במקדש", היינו גם שלא בעת העבודה בפועל.

שיעורים בפיקוח נפש והצלה

נתנאל אוירבך

! השוני בין כלאיים בציצית לבין כלאיים בבגדי כהונה

השוני בין שני עניינים אלו הוא, שבציצית ניתן לממש את המצווה גם בצורות שונות, היינו בגד שלא יהיה כלאיים עם החוטים, לעומת בגדי כהונה שלא ניתן לקיים את הבגדים הללו אלא בכלאיים.

לאור זאת עלינו לשוב לקריטריון בו השתמשנו להבחין בין 'הותרה' ל'דחוויה', ולטעון שיתכן להבחין בין כלאיים בציצית שהם בגדר 'דחוויה', משום שניתן לקיים את הציווי על הציצית גם שלא בבגד צמר וממילא ההיתר דחוק רק למקרה ובו אין לו אלא בגד צמר. לעומת זאת, כלאיים בבגדי כהונה הם בגדר 'הותרה', שכן לא ניתן לקיים המצווה אלא באופן של כלאיים.¹¹

קובץ הערות (יבמות סימן ט):

בכלאים בבגדי כהונה אינו מטעם עשה דוחה לא-תעשה, אלא הותרה, דכיון דלא משכחת בגדי כהונה אלא בכלאים, ממילא שמעת דלא אסר רחמנא כלאים בבגדי כהונה כלל. אבל בציצית, כיון דמשכחת למצוות ציצית בלא כלאים, הוא מטעם עשה דוחה לא-תעשה.

« שיטת הראב"ד: בין כלאיים בציצית לכלאיים בבגדי כהונה

לאור זאת יש להסביר את שיטת הראב"ד, כאשר ביחס לכלאיים בציצית הוא פסק שגדר ההיתר הוא 'דחוויה' ולכן אוסר לבישת ציצית לאישה, ואילו ביחס לבגדי כהונה טען שההיתר רחב בגדר 'הותרה' גם שלא בשעת עבודה ממש

~ **רמב"ם** (הלי' כלי המקדש פ"ח הי"ב):

אסור לכהן הדיוט ללבושו אלא בשעת עבודה, אין הכהנים לובשין לעבודה אלא צמר ופשתים בלבד.

ראב"ד (שם): "לא מחוור מן הגמרא הכי, אלא כל היום מותר במקדש".

~ **רמב"ם** (הלי' ציצית פ"ג הי"ט): "נשים ועבדים שרצו להתעטף בציצית מתעטפין בלא ברכה".

ראב"ד (שם): "דווקא בציצית שאין בה כלאים", שאם לא כן ולובשים כלאיים "איסורא קעביד".

? שו"ת שאגת אריה (סימן ל):

ויש לי כאן מקום שאלה לדעת הראב"ד, דכבר נתבאר דסבירא ליה ז"ל דכלאים בבגדי כהונה שרי לגמרי אפילו שלא בשעת עבודה, ואילו לענין ציצית שלא במקום מצווה לא סבירא ליה הכי, שהרי כתב הרמב"ם (פ"ג מהלי' ציצית הי"ט) נשים ועבדים וקטנים פטורין מן הציצית מן התורה... והגיה עליו הראב"ד בהשגות דווקא בציצית שאין בה כלאים, ע"כ.

ואיכא למידק, מאי שנא לענין עבודה דשרי כלאים אפילו שלא במקום מצווה, ולענין ציצית במקום מצווה אין שלא במקום מצווה לא?

¹¹ ראו גם: **העמק שאלה** (שאלתא י ס"ק ט עמוד סז ד"ה וראוי): "כלאים בציצית דאע"ג שגם זה הותר ומחמת שאי-אפשר בלי דחוי בבגד פשתן, מכל-מקום אפשר מצוות ציצית בלי דחוי, היינו בגד צמר. ומשום הכי אע"ג דבבגד פשתים מיקרי הותרה, מיקרי עשה דוחה לא-תעשה".

שיעורים בפיקוח נפש והצלה

נתנאל אוירבך

! קובץ הערות (יבמות סימן ט):

ונראה שזהו טעמו של הראב"ד שמחלק בין ציצית לבגדי כהונה, דבציצית הוא מטעם דחיה, ובגדי כהונה הותרה. ובשאגת אריה (סימן ל) הקשה דברי הראב"ד אהדדי מציצית לבגדי כהונה, ולפי דברי הרמ"ה הנ"ל לא קשיא.

ד. סיכום

~ 'הותרה' ו'דחיה': היתר רווח או דחוק

ההבדל בין 'הותרה' ל'דחיה' הוא ההבדל בין היתר דחוק שיש לחזר אחרי אפשרויות שונות למימוש המצווה שלא באופן של דחיה, לעומת היתר רווח המעיד על כך שפקעה סיבת האיסור מהמציאות.

~ הבחנה בין דינים שונים

ראינו הגדרה יסודית להבחנה בין סוגיות שונות ודינים שונים, שיש מהם המוגדרים 'הותרה' ויש מהם המוגדרים 'דחיה'.

אמנם מדובר על מחלוקות ראשונים, אבל די נראה ברורה היא ההבחנה בין מציאות קבועה ושגרתית, כגון הקרבת קורבנות תמיד בבית המקדש בשבת, לבין מציאות שאינה שגרתית אלא חד-פעמית, כגון הקרבת קורבנות ציבור בטומאה.